

jeho činnosti. Kühn tak sice souhlasil s politickými diskusemi o obdobných záležitostech, ty by ale podle něj měly směřovat „k narovnání vztahů, k historickému smíření“.¹⁶ Ani Vilém Holář, poslanec KDU-ČSL, někdejší ministr obrany a místopředseda zahraničního výboru sněmovny, neodmítl politickou debatu o daném tématu. Prostor pro budoucí diskusi viděl ale i on spíše jinde než v politice, která se podle něj s tématem vypořádala v rámci Česko-německé deklarace z roku 1997. Podle Holaně jde v obdobných případech především o hledání forem dobrého soužití.¹⁷

V rozhovorech bylo znát, že mnozí poslanci poměrně dost přemýšlí o svém vlastním jednání v této záležitosti. Čeští poslanci postupně začali veřejně hodnotit pozici české politiky v debatě o dekretech a signály, které tato politika vysílá do zahraničí. Převládajícím posláním malých stran se o roli, kterou česká strana hrála v evropské debatě o prezidentských dekretech, vyjadřovali kriticky, a to často aniž bych se jich na to ptal. Poznámky tohoto druhu nehrály ve veřejné diskusi příliš velkou roli, o to nápadnější však bylo, když se začaly častěji objevovat v rámci rozhovorů mezi čtyřma očima. Mnozí z nich hovořili o tom, že reakce z české strany bývají přehnané a že vycházejí z vnitropolitických zájmů. Například Karel Kühnl ovšem zdůraznil, že takové jednání je typické i pro druhou stranu konfliktu. Zmínil se přitom o skutečnosti, že v České republice, Rakousku a Německu hraje podobnou roli předvolební kampaň: „Prostě někteří politici na obou stranách si začali z tepla svých pohodlných vládních limuzín posílat slovní výstřely a předstírat před svým obyvatelstvem, jak strašně se perou za zájmy té nebo oné země.“¹⁸ Vilém Holář kritizoval jmenovitě Miloše Zemana, když prohlásil, že česká strana „reagovala někdy šťastně, jindy nešťastně“ a že „se to tehdy stalo i vinou tehdejšího premiéra Zemana“, který použil „ostřejší formulace“. Holář ale připomněl, že diskuse o prezidentských dekretech a o atomové elektrárně Temelín začaly již dříve, konkrétně po volebním vítězství rakouských Svobodných.¹⁹ Holářův stranický kolega, předseta poslaneckého klubu KDU-ČSL Jaromír Talíř kritizoval skutečnost, že na české straně je jakýkoliv pokus o dialog interpretován „jako snaha o revanš“ či „zrušení nějakého poválečného

„uspokojení“. Talíř sice připustil, že existují kruhy, které by možná „rády chtěly navrátit majetek“, ty ale nepokládal ani v rámci sudetoněmeckého společenství za většinové. Poukázal na to, že k chybám dochází na obou stranách.²⁰ Pavel Svoboda z Unie svobody kritizoval, že na české straně chyběla odvaha řešit tento problém v vlastní iniciativě. Poukázal přitom na šanci, kterou v tomto ohledu v první polovině devadesátých let skýtala porevoluční euforie. Tehdy podle něj byl čas na gesta smíření, který česká politika promarnila.²¹

Otázkou zůstává, co vlastně tyto poznámky jednotlivých poslanců znamenají: jisté tu nehrálo roli jen vědomí nedokonalosti českého přístupu k dané problematice nebo snaha napadnout pozice ostatních politických stran. Do určité míry se tu ukazuje, že na neoficiální úrovni se otevřel prostor pro poněkud odlišnou politiku, která měla oslovit jak ostatní české politické strany, tak i německou či rakouskou stranu. Je také možné, že se jmenovaní politici snažili vytvořit jakousi protiváhu politickému stylu, jímž byly často formulovány požadavky vůči české straně a který obecně opanoval vzájemné vztahy. Neměli bychom však přehlížet, že takto otevřeně k otázce přistupovala jenom menšina českých poslanců. Jiná skupina politiků se rozhodla - ať už programově, s ohledem na zkušenosti z předchozího průběhu debaty o dekretch, nebo z předvolebních, taktických důvodů - pro opacný princip, který je založený na výrazně jednoznačnější rétorice. Jednalo se především o politiky ODS a KSČM.²²

UŠNESENÍ Z 24. DUBNA 2002

Debata o prezidentských dekretech probíhala v české poslanecké sněmovně po většinu času skrytě. Zcela zvláštní roli v ní proto hraje *Unesení k dekretům prezidenta republiky*.²³ Tento dokument v rámci debaty o dekretech poprvé strhnul pozornost výlučně na dolní komoru českého parlamentu. Jednalo se o narušení do té doby neformálního charakteru debaty, které upoutalo pozornost veřejnosti v České republice i v zahraničí. Poslanecká sněmovna se

24. dubna 2002 usnesla, že právní a majetkové vztahy, které vyplývají z dekretů prezidenta republiky, „jsou nezpochybnitelné, nedotknutelné a neměnné“ a podmiňuje restituční zákonodárství jsou v pravomoci českých ústavních orgánů. Dokument od- kazuje rovněž na Česko-německou deklaraci a v ní vyjádřenou vůli „nezatěžovat budoucnost politickými a právními otázkami po- cházejícími z minulosti“. Dolní komora českého parlamentu v tom- to usnesení odmítá „snahy o otevírání otázek souvisejících s kon- cem a výsledky druhé světové války“ a konstatuje, že poválečné zákonodárství vzniklo „v důsledku války a porážky nacismu“. Jako takové byly dekrety prezidenta republiky „konzumovány v období po svém vydání a dnes již na jejich základě nemohou vznikat žádné nové právní vztahy“. O obsahu tohoto dokumen- tu před jeho schválením intenzivně diskutovali tehdejší předseda poslanecké sněmovny Václav Klaus a předsedové čtyř dalších po- slaneckých klubů. Po několika málo krátkých projevech se hlo- valo, a to podle zásad nejpřísnější stranické disciplíny. Návrh byl jednohlasně přijat.²⁴ Během předchozí parlamentní debaty, která byla, jak jsem již naznačil, v důsledku pokynů od předsedů parla- mentních klubů opravdu krátká, se přese všechno objevily určité rozdíly mezi pozicemi jednotlivých politických stran; a to přesto, že všichni řečníci ujišťovali ostatní o tom, že mají stejný zájem jako oni, a nabádali k jednohlasnému schválení.²⁵ I v takto omezené debatě se řečníci dotkli řady témat, která hrála významnou roli v celé české diskusi o dekretě. Tehdejší předseda ČSSD (i jejího klubu) Vladimír Špidla, který zároveň vykonával funkci ministra práce a sociálních věcí, do ní vnesl téma historické kauzality a při- pomněl, že Německo rozpoutalo druhou světovou válku a že spo- jenci poté dokázali dohodnout podmínek míru, který je „jedním z nejúspěšnějších činů mírové politiky“ a který se stal základnou politiky evropské. Původci diskuse o dekretě pak podle Špidly měli představu, „že lze nějakým způsobem revidovat základy evropského míru po druhé světové válce“.²⁶ Karel Kühnl ve svém projevu polemizoval s běžným vnímáním „národních zájmů“ a uvedl důvody, které svědčí o tom, že pro Českou republiku je nejlepším nástrojem pro prosazení takových zájmů vstup do Ev-

ropské unie. Ten podle Kühnla zaručí jistotu i v právní oblasti a znemožní jakékoliv nechtěné majetkové přesuny. Kühnl zdůraz- nil, že právě evropská integrace je pojistkou proti revizi pováleč- ného uspořádání. Podle jeho slov tak Unie svobody chtěla sou- hlasem s návrhem usnesení o dekretě o této skutečnosti ujistit české občany.²⁷ Za KDU-ČSL vystoupil s krátkým prohlášením tehdejší předseda strany Cyril Svoboda. Předseda KSČM Miro- slav Grebeníček ve svém poněkud delším proslovu v podstatě zo- pakoval kontroverzní formulace Miloše Zemana; řekl, že většina sudetských Němců „ochotně sebrala úlohu páté kolony a zůstala Hitlerovi věrná až do konce války“. Kritizoval rovněž tou dobou ještě úřadujícího prezidenta Václava Havla za jeho jednostrannou omluvu za nucené vysídlení českých Němců a zopakoval negativ- ní stanovisko komunistů k Česko-německé deklaraci. Podle Gre- beníčka byly právě odkaz na deklaraci a zmínka o tom, že členství v Evropské unii patří k zahraničněpolitickým prioritám Čes- ké republiky, slabšími usnesení o dekretě.²⁸ Před hlasováním Klaus povolil poslancům, aby se odhlásili pomocí elektronického zařízení, pokud o návrhu nechťejí hlasovat.²⁹ Na počátku debaty bylo v sále přihlášeno 179 z 202 členů poslanecké sněmovny a 169 z nich se zúčastnilo samotného hlasování. Všichni hlasovali pro předložený návrh.³⁰ Tato rezoluce zůstala na dlouhou dobu jedi- ným usnesením české poslanecké sněmovny, které se týkalo prezi- dentských dekretů. Nemělo sice žádný právní význam, ale jasně definovalo pozici považovanou za konsenzus, na němž se česká strana shodla. Přesně to byl záměr jeho iniciátorů. Teprve pozděj- ší takzvaný „Lex Beněš“ a příprava částečného odškodnění poměr- ně malé části lidí postižených prezidentskými dekrety znamenaly v rámci celé debaty jistý obrat. Pokud poslanci toto usnesení o dekretě hodnotili, shodovali se v zásadě na tom, že se i v tomto případě jedná o reakci na tlak zvenčí, která měla být signálem určeným české i zahraniční veřejnosti. Vladimír Laštůvka v roz- hovoru poukázal na „požadavky, které zaznívaly z Německa a z Rakouska, a jejich snahy dostat tuto problematiku na evrop- skou úroveň a snažit se junktimovat vstup České republiky do Evropské unie“. Schválená rezoluce tak měla podle Laštůvky uká-

zat, že podmiňovat vstup České republiky do Evropské unie zrušením dekretů „prostě (...) nepřipadá v úvahu“.³¹ Vladimír Špidla se během parlamentní debaty přímo zmínil o tom, že mezinárodní diskusi o dekretu vyvolali někteří poslanci rakouského parlamentu, poslanci Evropské lidové strany zasedající v Evropském parlamentu a sudetoněmecké spolky podporované Edmundem Stoiberem, a řekl, že česká poslanecká sněmovna na tyto skutečnosti nyní reaguje.³² Pavel Svoboda řekl, že schválení daného usnesení by mělo na jedné straně „uklidnit“ českou veřejnost a na druhé straně vyslat signál do Evropského parlamentu.³³ Ačkoliv tedy mnozí poslanci usnesení o dekretu vnímají jako více či méně funkční, jedná se vlastně o paradoxní dokument. Překvapivě mnoho poslanců totiž naopak zdůrazňuje, že vlastně nebylo nutné. Z politického hlediska nebylo nutné, protože nedefinuje žádnou novou pozici, a z právního hlediska je zbytečné, protože z něj právně nic nevyplyvá: „Když jsem to usnesení připravoval, tak jsem nebyl přesvědčen, že takové usnesení v parlamentu je nutné, a snažil jsem se spíš působit, aby takové usnesení nebylo,“ řekl k tomu Vladimír Laštůvka.³⁴ Rovněž Karel Kühn byl toho názoru, že šest týdnů před volbami a zároveň v době závěrečných jednání s Evropskou unií nebylo nutné rozpoutávat debatu tohoto druhu. Podle něj šlo pouze o dost jednoznačné potvrzení české pozice, které nepřineslo nic nového a ani na mezinárodní úrovni debatu neposunulo dále.³⁵ Vilém Holář upozorňoval na existenci Česko-německé deklarace, k níž podle něj nebylo třeba cokoliv dodávat.³⁶ Právník Koudelka usnesení vzhledem k jeho legislativní bezvýznamnosti charakterizoval jako „politické divadlo s nulovými právními důsledky“. Podle Koudelky se právní význam dekretů před tímto usnesením a po něm nijak nezměnil.³⁷ Že nikdo nechtěl rozpoutávat debatu, říká kupodivu i ti poslanci, kteří se na česko-německé smíření dívají skepticky; tedy ti, z jejichž řad vzešel podnět k vypracování usnesení. Tito politici ale více zdůrazňují nutnost české reakce.³⁸

Vzhledem k obecně rezervovanému postoji českých poslanců se nabízí otázka, proč usnesení o dekretu vůbec vzniklo a bylo následně jednomyslně schváleno. V této souvislosti se stále znovu

zmiňuje předvolební boj. Přestože toho usnesení z obsahového hlediska přineslo pramálo, nelze úplně podcenit jeho symbolický význam, který chtěly jednotlivé politické strany v této věrice horké fázi předvolebního boje využít. Zde se opět dostáváme k tématu „předvolební horečky“³⁹, o níž v souvislosti s chováním českých poslanců hovořil Pat Cox. Ostatně i Karel Kühn přiznal, že během předvolební kampaně se politici chovají „úplně jinak než v normálním mezidobí“. Kühn řekl explicitně, že v této době se politické strany trumfují v tom, „kdo to těm Němcům víc ukáže.“ Proto vnímal debatu jako v první řadě vnitropoliticky motivovanou, přičemž její působení navenek byl podle něj jen předstíraný cíl.⁴⁰ Podle Laštůvky bylo těžké udržet téma na uzdě a zamezit tomu, aby se stalo nacionálně zabarveným „politickým klackem“ v české předvolební kampani.⁴¹ Vilém Holář přiznal, že se v té době nikdo nechtěl odchýlit od vlastenecky motivovaného většího českého pojetí. „Nikdo v ten okamžik asi neprojevoval chuť tu situaci nějak analyzovat blíž.“⁴² Vlastenecký charakter usnesení byl důležitým tématem následující mediální debaty. Objevily se pojmy jako vlastenectví či patriotismus a rovněž se kriticky zkoumala „rozhodnost“, s níž byla rezoluce přijata.⁴³ Objevily se zprávy o tričkách, které začali nosit někteří poslanci ODS a ČSSD; byla na nich vyobrazena lípa a domek, který rámoval mapu České republiky s přeskrtanými německými názvy měst v dířve Němci osídlených částech země.⁴⁴ Na otázky po úloze, kterou v debatě sehrál patriotismus, odpovídali někteří s tím, že šlo v zásadě o pozitivní roli, jiní to odmítali a význam vlasteneckého citění v dané debatě relativizovali. Jan Zahradil tvrdil, že menší evropské země „vždycky budou trošku citlivější na svoji národní suverenitu“. Podle něj tedy patriotismus a národní zájmy v debatě určitou roli sehrály.⁴⁵ Miloš Ransdorf s tím rovněž souhlasil a snažil se vysvětlit, že „patriotismus nemůžeme ztotožňovat s nacionalismem“. Sam podle svých slov nikoho nevyklučuje a nepodporuje nepřátelství vůči jiným národům.⁴⁶ Karel Kühn kritizoval, že tyto pojmy bývají často – především v české politice – zneužívány čistě proto, aby rozpoutaly emoce a přivábily tak další voličské hlasy. Usnesení samotné podle něj ale je „čistá politika“ a s emoce-

mi vůbec nesouviselo.⁴⁷ Stejného názoru byl i Vladimír Laštůvka, který zdůraznil, že šlo čistě o ochranu českých národních zájmů.⁴⁸

Popud k sepsání a schválení zmiňované rezoluce vzešel z dialogu mezi parlamentem a vládou. Hlavními iniciátory tak byli premiér a zároveň poslanec Miloš Zeman a předseda parlamentu Václav Klaus. Vladimír Laštůvka přiznal, že jej právě Zeman a Klaus požádali, aby takový dokument nechal vypracovat.⁴⁹ Již v lednu vyběhl Klaus otevřeným dopisem Zemana ke společnému jednání ve věci dekretů, protože, jak napsal, pokusy německých a rakouských politiků „o přeměnu těchto historických otázek v aktuální politický problém jsou velmi nebezpečné z hlediska našich národních zájmů“.⁵⁰ Vilém Holář naznačil, že usnesení poslanecké sněmovny vzniklo „za zvláštních okolností“ a že by tedy „přirozenou cestou“ pravděpodobně nevzniklo. Podle Holáře parlament sám necítí potřebu se k tomu vyjadřovat a podnětem tedy byla vyjádření Miloše Zemana a rakouských či německých politiků.⁵¹ Přesto se ale o věci rozvinula diskuse a dříve či později se k tomuto záměru připojily všechny politické strany. Jaromír Talíř popisoval, jak nejprve chtěli vyslat jakýsi signál politici ODS a KSČM a jak se všechny ostatní strany, včetně té jeho, tedy KDU-ČSL, musely připojit, protože žádná z nich „v tom předvolebním zápase nemohla stát jakoby stranou“. Vypukl zkrátka zápas o to, „kdo lépe hájí české národní zájmy“.⁵² Jan Zahradil k tomu řekl, že usnesením tohoto druhu „se může řídit jakákoliv česká vláda, ať už bude pravicová nebo levicová nebo středová“. To potvrzuje domněnku, že vláda si pomocí usnesení chtěla krytí žádat.⁵³ Poslanci různých politických stran zdůrazňovali, že se účastnili příprav vy usnesení a že v jeho rámci dokonce sehráli důležitou roli. Zdá se, že o vypracování dokumentu byli nejprve požádáni Vladimír Laštůvka a Jan Zahradil. Karel Kühn i Miloslav Ransdorf sami sebe vnímají jako třetí důležitou osobu při prvních úpravách připravované rezoluce. Po těchto úpravách následovalo setkání Miloše Zemana, Václava Klause a dalších předsedů parlamentních stran a jejich poslaneckých klubů. Během tohoto jednání vznikla definitivní verze usnesení.⁵⁴ Pouze Jaromír Talíř litoval skutečnosti, že KDU-ČSL „nenašla dostatek času a energie“, aby navrhla

lepší znění.⁵⁵ Vyskytly se ovšem také zmínky o jakýchkoli prvních návrzích, které byly údajně nesený ve výrazně ostřejším tónu než nakonec schválené usnesení. Karel Kühnl prozradil, že se seznámil s několika „bojovnými“ návrhy. Právě obava z toho, že se do parlamentu dostanou „pološlené, daleko horší návrhy“, jej podle jeho slov vedla k aktivní spoluúčasti na tvorbě dokumentu.⁵⁶ Takové tvrzení ovšem odmítl Vladimír Laštůvka, který řekl, že o jiných návrzích nic neví a že jeho návrh prošel pouze „kosmetickými úpravami“. Podle Laštůvky se sice vyskytovaly odlišné představy, které ovšem neměly reálné kontury. On sám se údajně snažil zabránit tomu, aby zazněly tóny, které by mohly poškodit česko-německé a česko-rakouské vztahy.⁵⁷ Uspěchaná a zároveň příliš předpřipravená, tak rezoluci hodnotili dva poslanci, kteří se na její přípravě podíleli spíše okrajově. Vilém Holář řekl, že text byl „výrazně předpřipraven“ v tom smyslu, že diskuse se odbyvaly více méně předtím, než byl text předložen plénu poslanecké sněmovny. Nekonal se tak žádná otevřená debata, a to nejen na plénu, ale dokonce ani během přípravy, kdy se intenzivně jednalo pouze o detailních otázkách.⁵⁸ Jaromír Talíř řekl, že předvolební boj opravdu nebyl tím nejlepším momentem, kdy by se měl začít připravovat obdobný dokument: jeho strana právě s ohledem na předvolební čas akceptovala, co jí bylo předloženo, což byla podle Talíře chyba.⁵⁹ Definitivní návrh usnesení byl poslancům předán den před hlasováním.⁶⁰

Zbývá otázka, jak je možné, že se poslanci ve svých postojích k jednomyslně schválenému usnesení tak liší a že jsou k němu mnozí tak kritičtí. Je možné, že další průběh předvolebního klání vedl k jistě proměně smýšlení dotyčných poslanců. Zároveň nemělo usnesení očekávaný zahraničněpolitický úspěch; naopak, v důsledku schválení tohoto textu se celá debata vyostřila, o čemž svědčí extrémně chladná reakce zahraničního výboru Evropského parlamentu a velice žhavá reakce některých europoslanců.⁶¹ Klausova poznámka o tom, že „každý z nás bychom vytvořili dokument jiný“, je zřejmě charakteristická pro situaci před sepsáním návrhu usnesení; je zřejmé, že ve vztahu k chystané rezoluci panovaly různé názory. Každý poslanecký klub by podle Klause do do-

kumentu dodal „ještě další věty, extendovali bychom ho, rozvíjeli k obrazu svému“. ⁶² Nápadné je například, že Unie svobody během debaty kladla důraz na evropskou myšlenku, kterou naopak odmítali komunisté. ⁶³ Přesto nakonec všichni hodnotili pozitivně, že sněmovna dospěla ke kompromisu. ⁶⁴

Usnesení z 24. dubna 2002, které z politického hlediska nepřineslo žádné nové stanovisko, rozuměli čeští poslanci jako reakci na výroky zahraničních politiků. Zároveň šlo o produkt dynamiky předvolebního boje. Poslanci usnesení přisouvali symbolickou úlohu, přičemž na první místo řadili signály vnitropolitické. Na první pohled skryté rozdílly ve vnímání dokumentu, které se objevovaly před sepsáním dokumentu, během něj i po něm, jsou svědectvím o kritickém potenciálu. Postoj samotné poslanecké sněmovny a v ní zastoupených politických stran k prezidentským dekretům se ale ještě dlouho po schválení usnesení nijak nezměnil. V rámci debaty o dekretu představuje usnesení, o němž zde byla řeč, rozhodující okamžik. Není to ale bod obratu či zlomu, spíše jde o okamžik „konzervace“, protože usnesení zakonzervovalo již dlouho předtím, než bylo skutečně schváleno, stávající pozice, z nichž měla česká politika nadále vycházet.

EXKURZ: NÁRODNÍ ZÁJMY JAKO SVORNÍK?

Hledáme-li odpověď na otázku po skutečných příčinách, z nichž pramenila všeobecná shoda českých politických stran zastoupených v poslanecké sněmovně, kterou reprezentuje usnesení z 24. dubna, setkáme se zcela jistě s často citovaným pojmem „národní zájem“. To, jak tyto zájmy definovali především politici tehdy opoziční ODS, v podstatě splývalo s čímisi, jako je „nejvyšší společný jmenovatel“, o jehož nalezení hovořil 24. dubna Václav Klaus během krátké parlamentní rozpravy. ⁶⁵ Tomu odpovídají i následující slova Klausova stranického kolegy Jana Zahradila, kterými hodnotil schválení usnesení: „Spíš to byla formulace prostě toho, co si česká politická reprezentace v danou chvíli myslí, že je dobré pro české národní zájmy. No a dospěli jsme ke shodě, že

pro české národní zájmy je dobré přijmout parlamentní deklaraci. ⁶⁶ I jinak hrály „národní zájmy“ v předvolebním boji značnou roli a právě politici ODS se jimi často zaštiťovali. Hovořilo se dokonce o tom, že by občanská demokracie v případě volebního vítězství a účasti na vládní koalici tento pojem začlenila do koaliční dohody. Ivan Langer, v té době místopředseda parlamentu, v rozhovoru pro BBC vysvětlil, že pokud to bude třeba, bude ODS prosazovat, aby „v případné koaliční smlouvě bylo obsaženo, že koaliční partneři mají zájem na tomto prosazování, tomto hájení zájmů České republiky a jejích občanů“. ⁶⁷ Za pojmem „národní zájem“ se skrývala touha po nové dohodě, která nejenže měla zvýšit sebevědomí celého národa, ale pokud možno měla dokonce pozvednout jeho význam. Vůli k prosazování národních zájmů ODS demonstrovala například i veřejnými prohlášeními, v nichž slibovala, že po vstupu České republiky do Evropské unie se její politici nebudou bát vetování, pokud to bude potřebné v zájmu zachování národní suverenity. Jan Zahradil, který se jako jeden ze tří delegátů vyslaných českou poslaneckou sněmovnou účastnil jednání Konventu Evropské unie, toto shromáždění v červnu 2003 demonstrativně opustil. Protestoval tak proti směru, jímž se – v režii zástupců všech členských zemí EU – začalo ubírat sestavování evropské ústavy. 28. dubna 2003 prohlásil pro německý deník *Die Welt*, že „pokud jeden či více států do své legislativy nepřevzmou novou *Smlouvu o ústavě Evropské unie*, protože jim bude vadit její přílišná integrační tendence, nesmí to znamenat, že tyto státy budou z Evropské unie vyhozeny“. ⁶⁸

Co se týče samotných dekretů, požadoval tehdejší předseda ODS Václav Klaus uprostřed české předvolební kampaně po Evropské unii, aby k datu rozšíření o Českou republiku potvrdila jejich platnost. Tento výpad kritizoval sociální demokrat a v této době předseda zahraničního výboru sněmovny Lubomír Zaorálek: podle něj zahraniční politice škodí, jestliže během předvolebního boje někdo přijde „s názorem, který nás obrací o 180 stupňů jinam“. ⁶⁹ Cyril Svoboda, tehdy předseda KDU-ČSL, šel ještě dále, když prohlásil, že Jan Zahradil a Václav Klaus „potřebují neustále živit obraz vnějšího nepřítele“. ⁷⁰ Jeho stranický kolega Jaromír

Talíř se zmínil o tom, že na hájení národních zájmů tradičně stavěli svoji politiku komunisté, ale že v poslední době se to týká i ODS. Obě strany podle něj zakládaly svůj úspěch na tom, že „oni nejlépe ochrání české národní zájmy v Evropské unii proti rozpi- navosti, revanšismu sudetských Němců“.⁷¹

V rozpravě, která ve sněmovně proběhla onoho 24. dubna, poukázal Miroslav Grebeníček (KSCM) na události, v jejichž souvislosti byly v poslední době opakovaně zanedbávány české národní zájmy. Jako příklad zmínil Česko-německou deklaraci, která podle něj „více naplňuje zájmy německé vlády, než aby hájila oprávněné zájmy vlastních občanů“. Grebeníček při této příležitosti rovněž kritizoval polistopadového ministra zahraničí a bývalého disidenta Jiřího Dienstbiera, který „v podstatě odmítá hájit zájmy našeho státu při sjednocování Německa“. Pokud tedy navrhané usnesení, řekl dále předseda KSCM, má hájit národní zájmy, jsou komunisté i jako opoziční strana ochotni podpořit v tomto bodě ostatní politické strany a vládu.⁷² Pojem „národní zájmy“ používali rovněž čeští sociální demokraté, v jejich programu však nehrál žádnou zásadnější roli. Vladimír Laštůvka k tomu tématu v rozhovoru poznamenal, že nejvyšší české národní zájmy spočívají v zachování jistoty, že „není vůbec přípustné ani přijatelné sebemenším způsobem zpochybňovat“ existenci českého státu, který vznikl „proti vůli mnoha německých subjektů v Čechách“ a který se „obnovil po roce 1945 opět po německé okupaci“.⁷³ Zdeněk Koudelka deklaroval, že podle jeho názoru musí český politik hájit zájmy českého obyvatelstva, i kdyby nebyly vždy zcela spravedlivé. Politik, který by na mezinárodním kolbišti hájil obecnou spravedlnost, by podle Koudelky odepsal vlastní stát; protože ostatní by stejně hájili především zájmy svých států.⁷⁴ Dosti odlišně interpretovali „národní zájmy“ politici Unie svobody. Karel Kühnl, jak již bylo řečeno, označil během rozpravy 24. dubna za národní zájem České republiky vstup země do Evropské unie.⁷⁵ Ke stejnému názoru se v rámci našeho rozhovoru klonil i Pavel Svoboda. Ten poznamenal, že podněcovat před referendem o přistoupení země k Evropské unii strach z toho, že „sudetoněmecká lobby“ bude přes evropské instituce nutit Českou

republiku k majetkovým změnám, by považoval za „nešťastné“.⁷⁶ Již na příkladu debaty o prezidentských dekretech se ukazuje, že s „národními zájmy“ spojovali různí politici velice rozmanitě a ne vždy vzájemně slučitelné představy. Vzhledem k této rozporuplnosti je poměrně složité hledat odpověď na otázku, která uvozuje tento exkurs, tedy na otázku se po podstatě všeobecné shody, k níž poslanci 24. dubna dospěli. Konsenzus politických stran, který tu v politické rovině nesporně existoval, zúčastnění poslanci formulovali jako shodu na „národních zájmech“. Při bližším pohledu je však zřejmé, že ani v tomto bodě sněmovna nebyla tak homogenní, jak by se s ohledem na jednohlasně schválené usnesení mohlo zdát. „Národním zájmům“ je tedy třeba rozumět spíše jako propagačnímu heslu, pod jehož povrchem ti, kteří se k němu hlásí, šíří své vlastní interpretace a svůj světový pohled. Samotný obsah tohoto hesla hrál výrazně menší roli než možnost se na něj odvolávat a hlásit se k němu.

POVÁLEČNÉ UDÁLOSTI JAKO TÉMA SPOLEČNÉHO VZPOMÍNÁNÍ: HISTORICKÉ SOUVISLOSTI A INTERPRETACE DĚJIN

Jak se dá u daného tématu čekat, dotýkala se debata o dekretech i v české poslanecké sněmovně velice často historických otázek. O tom ostatně svědčí i fakt, že mnoho poslanců téma vnímalo v první řadě jako problém, který mají řešit historici, nikoli politici.⁷⁷ Těmito výroky se poslanci na jedné straně snažili přesunout diskusi z oblastí spadajících pod úkoly politiků do „příhrádek“, o něž se musí postarat historici; zároveň ale platí, že dokud se politici o nějaké záležitosti takto vyjadřují, nejedná se o čistě historiografickou debatu, ale naopak o diskusi, kterou zcela jednoznačně vedou právě politici. Na následujících řádcích se proto pokusím analyzovat historické argumenty, které poslanci při této příležitosti používali.

České diskusi vévodí jedno základní interpretační schéma; jedná se o paradigma poslušnosti historických událostí, od nacistické okupace českých zemí přes druhou světovou válku až po

nucené vysídlení českých Němců. Nezřídka se objevoval obraz bezpráví, které Češi museli vytrpět, a následné pomsty. Zejména poslanci menších, liberálních či konzervativních, politických stran přiznávali, že pomsta na německém obyvatelstvu, která následovala po okupaci a druhé světové válce, je politováníhodná. Karel Kühn řekl, že se oběmi pomsty stali z velké části nevinní lidé, „to je bohužel něco, co válka a její ukončení skoro vždycky a všude nese s sebou“. Tato skutečnost podle Kühna tíží svědomí mnoha Čechů. I on ovšem nabádal k porozumění pro tehdejší dění: dnes si totiž můžeme tehdejší okolnosti a podmínky jen stěží představit. „My jsme tehdy v těch podmínkách nebyli, nebyli jsme nikdy vystaveni tomu tlaku, těm pokušením, těm ponižením i tomu stresu, strádání, utrpení, bezpráví.“ Pomsta tak byla podle Kühna důsledkem obrácení poměrů, protože předtím, do konce války, zažívalo utrpení české obyvatelstvo. Poté se „někteří (a zpravidla to byli ti, kteří zrovna nějak zvlášť moc netrpěli) nechali strhnout k aktům pomsty“.⁷⁸ Vilém Holář hovořil o tom, že česká strana musela vyhnání⁷⁹ nutně vnímat jako důsledek válečných zločinů. Fakt, že nejprve došlo k nacistickým zločinům, se bude podle Holáně v české veřejnosti vždy zdůrazňovat. A „českému člověku“ bude i nadále stěží připadat přijatelné, bude-li se stavět bezpráví spáchané během války a po ní na stejnou úroveň. Bude mu tedy zatěžko smířit se s úvahou, „kterou lze nyní slyšet i z Evropského parlamentu, (...) že ty věci jsou na jedné úrovni“.⁸⁰ Také Jaromír Talíř protestoval proti tomu, aby se na poválečné události pohlíželo bez přihlídnutí k tomu, co jim předcházelo. Řekl, že považuje za chybu, jestliže se německá strana snaží stále bez dalšího kontextu hodnotit jen to, co se stalo po válce. Ovšem otázka, kde by se tedy mělo začít, je podle Talíře velice problematická. Talíř se přiklání k názoru, že možným „počátkem“ řady událostí, které nakonec vyústily po druhé světové válce, je vznik Československa v roce 1918 nebo již začátek boje Čechů za národní uvědomění. „Historie je hodně hluboká a není možné říkat, že ten problém přijetí Benešových dekretů a odsunu nebo vyhnání⁸¹ – jak chcete – vznikl s koncem války.“⁸² Miloslav Ransdorf (KSČM) napadl v souvislosti s tématem historických inter-

pretací europoslance a předsedu Sudetoněmeckého krajanského sdružení Bernda Posselta, který podle něj „relativizuje posloupnost těch věcí a průběh dějin. (...) Bez Hitlera a nacismu by tady, na tomto území, oba národy nadále žily“. Podle Ransdorfa je důležité, „abychom pochopili, jak ve třicátých letech vznikla v Evropě krize a jaké důsledky toto krize měla“. Podle něj je na Česko-německé deklaraci z roku 1997 zásadní právě skutečnost, že vychází z této časové posloupnosti jednotlivých událostí, že tedy „zohledňuje souvislost příčin a následků“. Ransdorf se o násilí spáchaném po skončení války vyjádřil jako o „problematické vývoji“, přičemž konstatoval, že české Němce vnímá jako přímé oběti nacionálněsocialistické politiky: „K tomuto problematickému vývoji došlo po druhé světové válce v důsledku masové spoluúčasti německých menšin na (nacistickém, pozn. autora) teroru, což se netýkalo jen sudetských Němců, ale německých menšin v celé Evropě. (...) Tyto menšiny se staly nástrojem mocenské politiky Třetí říše, (...) a staly se tak obětmi selhání německé demokracie a politické kultury.“⁸³ Vilém Holář v rozhovoru otevřeně řekl, že sporné akty poválečné doby, které legitimizují prezidentské dekrety, neodpovídají dnešním měřítkům. V současnosti by podle něj nikdo takové akty „samozřejmě neudělal, podle dnešní politické situace, kulturní situace, etické situace, (...) nikdo by nikoho nevystěhovával“. Podle Holáně ale dnes nelze udělat víc než říct: „Ano, bylo to špatné.“⁸⁴ Karel Kühn řekl, že „se nikam nedostaneme, když budeme dnešními politickými a právními měřítky na milimetr přesně poměřovat právní akty, které byly vydány v době těsně po skončení tak strašné věci, jakou byla druhá světová válka“.⁸⁵ Nejkrajnější pozici v tomto smyslu zastával Miloslav Ransdorf, který vyhnání považuje za řešení, jež je přijatelné i z dnešního pohledu: „Po tomto odloučení mohl nastat čas, kdy spolu oba národy znovu bez vzájemné nedůvěry spolupracují. (...) Myslím, že nyní máme jasné hranice kompaktního, jazykově homogenního osídlení a máme tak i lepší možnosti pro spolupráci bez předsudků a napětí.“⁸⁶ Ransdorf se při této příležitosti odvolával na poznámky libereckého sudetského Němce Karla Kreibicha, které v roce 1945 vydala KSČ. Kreibich v textu hovoří o „konci sudet-

ského Německu", což je ostatně i název tohoto šestnáctistránkového dokumentu.⁸⁷ Ransdorf tohoto německého autora citoval s tím, že „to je jistě špatné řešení, ale možná pro budoucnost jediné možné, tedy jediné, které zaručí dobré vztahy mezi oběma státy a oběma národy“.⁸⁸ Je možné, že právě takováto stanoviska volala u některých europoslanců dojem, že „etnické čistky“ jsou ještě dnes v České republice vnímány jako prostředek politiky.

V rámci české debaty nalezneme rovněž politiku deklarující svoji orientaci na budoucnost, s níž jsme se setkali již v Evropském parlamentu. V českém prostředí jde ovšem tento druh politiky, který tu není tak běžný jako v evropské debatě, spíše ruku v ruce s požadavkem „tlusté čáry“. Například Vladimír Laštůvka se zmínil o tom, že „tyto otázky, znovu a znovu nastolované, oddalují to, co jsme řekli (Česko-německou) deklarací, že se budeme orientovat na budoucnost. Takže mou prioritou je orientovat se na budoucnost.“⁸⁹ Zcela ve smyslu pragmatické orientace na budoucnost čeští poslanci nechtěli znovu jednat o „zátěžích minulosti“. I parlamentní opozice (od roku 2004 i ústy svých poslanců v Evropském parlamentu) se vyjadřovala pro uzavření nechtěné debaty. Stanovisko Jana Zahradila (ODS) svědčí o tom, že orientaci na budoucnost ve skutečnosti myslí „tlustou čárou“ za minulostí. Tato tlustá čára by se podle něj měla vztahovat nejen na parlamentní debaty, ale na veškeré diskuse v rámci společnosti, kterých se téma týká.⁹⁰ Karel Kühnl se v souvislosti s orientací na budoucnost zmínil o gestech, kterými by česká strana mohla přispět k „nezbytlosti smlouhy“.⁹¹ Vladimír Laštůvka zase ilustroval nutnost orientace na budoucnost absurdním negativním příkladem: uvedl, že během třicetileté války „nám mnozí odvezli z Prahy velmi mnoho bohatství a klenotů, které dneska můžeme vidět leckde v muzeích severních zemí“. Protože o tyto poklady Češi neusilují, měla by podle Laštůvky skončit i debata o dekretech.⁹²

U obou nejpodstatnějších schémat vztahujících se k dějinám, tedy u zdůrazňování posloupnosti bezprávní okupace a bezprávní způsobené vyhnání a u schématu orientace na budoucnost, se opět jedná o historické argumenty, které jednotliví aktéři používají v úzkém sepětí s významy, jež jsou diktovány politickou

logikou. Již na nemnohých zde uvedených příkladech je zřejmé, že některé historické argumenty zdůrazňují poslanci jen některých politických stran. V souvislosti s evropskou debatou zmiňovaná převaha politiky, které se podírají historické argumenty, tedy platí i zde. Na první pohled by se historické vzorce a interpretace používané v rámci debaty v české poslanecké sněmovně – ve srovnání s těmi, které zazněly v evropské diskusi – daly charakterizovat jako méně rozmanité, s menším konfliktním potenciálem. Pojetí dějin, s nimiž se setkáváme u jednotlivých poslanců, jsou sice odlišná, rozdíl se ale pohybuje na mnohem užší škále než u poslanců Evropského parlamentu. Pokud si někteří z českých poslanců vypůjčovali argumenty z historie, pak sloužily výlučně jako prostředek v mezinárodních sporech. Tytéž argumenty pak byly v rámci vnitročeské a vnitroparlamentní diskuse používány spíše jako ilustrace vlastních stanovisek; tedy jako potvrzení vlastních náhledů na věc, jako prostředek k utvrzení všeobecné shody či jako nástroj, s jehož pomocí se tento konsenzus dal prezentovat.

NÁSTROJE POLITICKÉ PRÁCE A VYJEDNÁVACÍ STRATEGIE

Čeští poslanci používali k prosazení svých politických představ a idejí skutečně velké množství rozmanitých způsobů jednání a komunikace. Taktika a strategie, kterou různí poslanci volili v rámci vnitrostátní i mezinárodní debaty, se přitom ve většině případů velice podobá strategiím, jejichž pomocí se své cíle snažili prosadit poslanci Evropského parlamentu. Stejně jako europoslanci zdůrazňovali, že mají dobré kontakty se svými českými kolegy, odkazovali se čeští poslanci na kontakty s lidmi z Evropského parlamentu a vůbec na své dobré napojení na evropské struktury. Například Vladimír Laštůvka tvrdil, že měl velice blízký vztah s Jürgenem Schröderem, zpravodajem zodpovědným v Evropském parlamentu za zprávy o pokrocích kandidátských zemí. Kromě toho podle svých slov opakovaně hovořil s Patem Coxem, kterého se snažil přesvědčit o tom, že „jakýkoliv junktim vstupu České republiky otázkami minulosti je kontraproduktiv-

ní".⁹³ Jan Zahradil zase hovořil o nutnosti prohlubovat kontakty s Evropským parlamentem: je třeba zejména informovat europoslance, jejichž většina nemá „o celé problematice ani ponětí“. Podle Zahradila bylo důležité vyloučit jakékoliv propojování tématu dekretů s otázkou vstupu České republiky do Evropské unie.⁹⁴ Roli hrálo i přesvědčení o vlastním správném porozumění jednání evropských institucí. Například Karel Kühn podle svých slov „většinou odjakživa“, že otázka prezidentských dekretů nesouvisí se vstupem do Evropské unie.⁹⁵ Někteří poslanci poukazovali na možnosti, které by česká politika mohla využít, pokud by se debata o prezidentských dekretech ještě více vyhrčila. Vladimír Laštůvka v této souvislosti zmiňoval, že by česká strana mohla otevřít otázku válečných reparací, protože Československo po válce nikdy žádné reparace neobdrželo. Poněkud mlhavě se zmínil o tom, že by se jednalo o „velký balík na uhrazení požadavků škod, které někdo v minulosti České republice způsobil, před druhou světovou válkou a v průběhu druhé světové války“. ⁹⁶ Sám Laštůvka ale přiznal, že možnost použít tento prostředek je poněkud hypotetická.⁹⁷ Výhrůžování otevřením těchto otázek svědčí o tom, že existovala témata, která se téměř vůbec nestala předmětem evropské diskuse o dekretch, od nichž si ale česká strana slíbila posílení vlastní pozice. Milošlav Ransdorf se zase zmínil o tom, že německá strana ještě Čechům dluží omluvu: „Česká strana by mohla v rámci této logiky říci: čekáme dodnes na symbolické gesto podobné tomu, které učinil Willy Brandt ve Varšavě, a čekáme marně. Žádný německý politik, s výjimkou Gabi Zimmerové, například ještě nepřijel do Lidic, aby tam učinil nějaké gesto smíření.“ Ransdorf k tomu dodal, že Česká republika se ovšem v zájmu dobré spolupráce požadavku takového gesta smíření vzdala. Důležitější je, že se rozvíjí spolupráce obou států.⁹⁸ Jak již bylo řečeno, byl pro českou stranu typický odmítavý postoj k diskusi o dekretch jako takové. Jedním z příznaků tohoto odmítání byla kritika způsobu, kterým se diskuse vede „na druhé straně“. Milošlav Ransdorf jako – mimo jiné – člen Koordinační rady Česko-německého diskusního fóra, se sice o některých aspektech práce této skupiny vyjádřil pochvalně, ale zároveň odsuzoval sude-

toněmecké členy rady: „Většinu aktivit fóra bych hodnotil velice pozitivně. Nyní můžeme hovořit i o aktivní spolupráci mládeže; u mladší generace nevidíme žádné problémy. Nemůžeme ale připustit, aby si česko-německý dialog pro sebe uzurpovala malá skupinka křiklounů.“⁹⁹ Poslanec Jan Zahradil řekl, že je „nepřijatelné“, aby debata o dekretch měla majetkoprávní dimenzi, čímž rétoricky odůvodnil svoji nechuť k této debatě jako takové, kterou sdíleli i další politici.¹⁰⁰ Odmítání debaty o dekretch šlo ovšem u některých politiků ODS ruku v ruce s všeobecným odmítáním komunikace s evropskými institucemi a se skeptickým postojem ke vstupu České republiky do Evropské unie. Před referendem o přistoupení k EU, které se konalo 13. a 14. června roku 2003, sice Václav Klaus vybídl občany k účasti na hlasování, ovšem nedoporučil hlasovat pro přistoupení. Ivan Langer dokonce v rámci jednoho rozhovoru pro noviny vstup ČR do unie odmítl, aniž by to jakkoliv odůvodnil. Když se ho novináři ptali na koncepci pro Českou republiku nacházející se mimo Evropskou unii, přerušil Langer interview.¹⁰¹ Také další poslanec ODS, Martin Říman, ohlásil, že bude hlasovat proti vstupu. Čtyři dny před schválením usnesení poslanecké sněmovny o dekretch ve svém textu uveřejněném v deníku *Mladá fronta Dnes* spojil všeobecně odmítavý postoj ke konstruktivní komunikaci s evropskými institucemi s konkrétním odmítnutím debaty o dekretch. Ve svém čtenářském dopise s názvem „Kritici dekretů lžou a slouží cizím zájmům“ psal mimo jiné: „Já (...) nechci, aby se naše země stala zápalnou obětí, která ve jménu pravdy a lásky shoří na hranici zvané ‚mocenské zájmy evropských zemí‘.“¹⁰² Smysl tohoto otevřeného a paušálního odmítání všech dimenzí debaty o dekretch se dá poměrně těžko odhadnout. Zčásti velice rezolutní odmítání rozhodně není příznakem lhostejnosti k danému tématu. Pomocí tohoto postoje se jednotliví politici spíše snažili profilovat a utvrzovat ve svých stanoviscích. Jistě existovali i takoví politici, kteří se prostřednictvím obdobných gest opravdu bránili jakémukoliv dialogu o dekretch. Většina politiků, kteří tuto rétorickou figuru používali, se však naopak pokoušela diskusi pokud možno řídit a posilovat tak v jejím rámci vlastní pozici.

Christian Domnitz

ZÁPAS O BENEŠOVY DEKRETY PŘED VSTUPEM DO EVROPSKÉ UNIE

*Diskuse v Evropském parlamentu
a v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR
v letech 2002–2003*

DOKORÁN 2007, 18.11.11